

Проведення цих змін дасть змогу Україні прискорити вихід з глибокої економічної кризи і стати на шлях господарського прогресу, увійти в систему світової економіки як рівноправного суб'єкта міжнародних відносин.

1. Matthew J. Kiernan. Get innovative or Get Dead! Building Competitive Companies for the 21st Century. Canada, 1995. 2. John P. Kotter. Leading Change. Massachusetts, USA, 1996.

УДК 658.1

ПРОГНОЗУВАННЯ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Н.І. Передерієнко, Б.В. Никифорук, М.Я. Байк

Розглядаються методологічні підходи до прогнозування ймовірності банкрутства суб'єктів господарювання в ринкових умовах. Аналізується можливість їх використання на вітчизняних підприємствах видавничо-поліграфічного комплексу.

Рассматриваются методологические подходы к прогнозированию вероятности банкротства субъектов хозяйствования в рыночных условиях. Анализируется возможность их использования на предприятиях издательско-полиграфического комплекса.

У ринковому середовищі, основою якого є свобода підприємництва, відповідальність за результати діяльності накладається на самих підприємців. Вони мають обрати таку систему управління підприємством, яка забезпечила б його прибутковість і стабільний фінансовий стан на довготривалій період. Неefективне управління і використання ресурсів підприємства може призвести до збитковості, погіршення фінансово-економічного стану і навіть до ліквідації підприємства як банкрута. Тобто невід'ємним елементом ринкових відносин є банкрутство суб'єктів підприємницької діяльності. В Законі України „Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”, який набув чинності з 1.01.2000 року, зазначається, що „банкрутство – це визнана арбітражним судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури”. Відповідно до цього закону кредитор має право звернутися із заявою до суду, якщо його безспірні вимоги до боржника становлять не менш як триста мінімальних розмірів заробітної плати і не задоволені протягом трьох місяців після встановленого строку для їх погашення. З економічної точки зору банкрутство можна визначити як підтверджену документально нездатність суб'єкта господарювання здійснювати платежі за своїми зобов'язаннями і фінансувати поточну основну діяльність за відсутності коштів.

Передумови банкрутства – це результат взаємодії багатьох зовнішніх і внутрішніх факторів. До зовнішніх факторів можна віднести економічні (кризовий стан економіки країни, спад виробництва, інфляція, нестабільність фінансової системи, зростання цін на ресурси, зміна кон'юнктури ринку, неплатоспроможність і банкрутство партнерів); політичні (політична нестабільність суспільства, зовнішньоекономічна політика держави, втрата ринків збуту, недосконалість законодавства в галузі господарського права та ін.; посилення міжнародної конкуренції; демографічні (чисельність і склад населення, рівень добробуту народу, культурний устрій суспільства, який визначає розмір і структуру потреб, платоспроможний попит населення на ті чи інші види товарів або послуг). До внутрішніх факторів належать: неплатоспроможність замовників (клієнтів, споживачів продукції); відсутність збуту через низький рівень організації діяльності маркетингових служб з формування портфеля замовлень, вивчення ринків збуту продукції і підвищення конкурентоздатності продукції; дефіцит власного оборотного капіталу; низький техніко-технологічний рівень виробництва; зниження ефективності використання виробничих ресурсів підприємства, збільшення витрат на виробництво; створення понаднормативних залишків виробничих запасів, незавершеного виробництва та готової продукції, що уповільнює оборотність капіталу й створює його дефіцит, а в результаті спричиняє збільшення заборгованості та банкрутство. Банкрутство, як правило, є наслідком сумісної дії внутрішніх і зов-

нішніх факторів. У розвинутих країнах з ринковою економікою банкрутство підприємницьких структур на 1/3 пов'язано із зовнішніми і на 2/3 – з внутрішніми факторами. Упродовж 1992 – 1999 років спостерігається стійка тенденція до зростання збиткових підприємств. У 1992 році їх частка в народному господарстві становила 9,5%, у 1995 – 22,2%, а в 1999 – 55,7%. Стійка збитковість підприємства може призвести до його банкрутства та ліквідації, що зумовлює не лише збитки для його кредиторів, акціонерів і виробничих партнерів, а й зменшення податкових надходжень до бюджету та зростання безробіття.

З огляду на вищесказане, актуальною є проблема прогнозування ймовірності банкрутства, що дозволяє своєчасно привести в дію спеціальні фінансові механізми захисту або обґрунтувати необхідність певних реорганізаційних процедур. Це означає, що фінансова служба підприємства має володіти методикою прогнозування ймовірності (діагностики) банкрутства. Йдеться про такий вид фінансової експертизи, який націлений перш за все на виявлення якомога раніше наступаючої кризи й неплатоспроможності та оперативне реагування на це розробленням і впровадженням системи антикризового управління.

Сучасна економічна наука має в своєму арсеналі велику кількість різноманітних прийомів і методів оцінки фінансового стану та його прогнозування. Але для експрес-аналізу фінансового стану, діагностики або прогнозування ймовірності банкрутства можна використовувати декілька підходів, які базуються на застосуванні трендового аналізу широкої системи критеріїв і ознак, дискримінантних факторних моделей, рейтингових оцінок, комплексної оцінки фінансового стану підприємств на основі системи показників.

Основними ознаками можливості банкрутства вважаються зменшення грошового потоку від операцій і зниження доходів, довготривала збитковість, неспроможність погашати прострочені зобов'язання, дефіцит власного оборотного капіталу, випуск неконкурентоздатної продукції. Такий підхід до прогнозування ймовірності банкрутства є достатньо системним і комплексним, але має високу ступінь складності прийняття рішень в умовах багатокритеріальної задачі.

У світовій практиці застосовують дискримінантні факторні моделі відомих західних економістів Альтмана, Спрінґейта та інших. Прогнозування ймовірності банкрутства здійснюється за допомогою коефіцієнтного аналізу. Альтманом розроблені двофакторна і п'ятифакторна моделі.

Двофакторна модель:

$$Z = -0,3877 - 1,0736 \cdot Kn + 0,0579 \cdot Kф,$$

де Z – показник результативної ознаки (ризик банкрутства); Kn – коефіцієнт покриття (співвідношення оборотних активів і поточних зобов'язань); $Kф$ – коефіцієнт фінансової залежності (співвідношення позикових коштів і пасивів), %. Якщо величина Z виражена від'ємним числом, то ймовірність банкрутства невелика, і навпаки, позитивне значення Z вказує на високу її ймовірність.

П'ятифакторна модель Альтмана виражається такою формулою:

$$Z = 1,2 \cdot Kоб / a + 1,4 \cdot Kn / a + 3,3 \cdot Kдч / a + 0,6 \cdot Kк / z + 1,0 \cdot Kд / a,$$

де $Kоб / a$ – співвідношення чистих оборотних активів і загальної суми активів; Kn / a – співвідношення чистого прибутку і загальної вартості активів; $Kдч / a$ – співвідношення чистого доходу і загальної вартості активів; $Kк / z$ – співвідношення ринкової капіталізації компанії (ринкова вартість акцій) і суми заборгованості; $Kд / a$ – співвідношення обсягу продажу і загальної вартості активів. Залежно від значення Z прогнозується ймовірність банкрутства: до 1,8 – дуже висока; від 1,8 до 2,7 – висока; від 2,8 до 2,9 – можлива; більше 3 – дуже низька.

Пізніше Альтманом було розроблено модифікований варіант цієї моделі для компаній, акції яких не котирувались на біржі:

$$Z = 0,717X1 + 0,847X2 + 3,107X3 + 0,42X4 + 0,995X5,$$

де Xn – співвідношення балансової вартості власного і позичкового капіталів. Граничне значення Z у цій моделі 1,23.

Спрінґейт запропонував наступну модель:

$$Z = 1,03 \cdot K_{об} / a + 3,07 \cdot K_{пн} / a + 0,66 \cdot K_{пн} / з + 0,4 \cdot K_{д} / a ,$$

де $K_{пн} / a$ – співвідношення прибутку до сплати податків і загальної вартості активів; $K_{пн} / з$ – співвідношення прибутку до сплати податків і короткострокової заборгованості. Вважається, якщо $Z < 0,862$, то підприємство є потенційним банкрутом.

Крім того, свої формули для визначення ризику банкрутства запропонували економісти Лис і Таффлер.

За існуючими моделями оцінки ймовірності банкрутства було проведено розрахунки показника Z по п'яти львівських поліграфічних підприємствах. Їх результати показують, що моделі Альтмана не дають об'єктивної оцінки ризику банкрутства. Найвище значення Z у видавництві „Вільна Україна” при найбільшій збитковості: 20,2 коп. збитків припадає на 1 грн. продажу (п'ятифакторна модель); за двофакторною моделлю найвища ймовірність банкрутства прогнозується у ВАТ „Бібльос” при рентабельності продажу 14,2%. На нашу думку, прийнятними варіантами дискримінантних факторних моделей визначення ризику банкрутства є моделі Таффлера і Лиса.

Прогнози можливості банкрутства, що базуються на вищезгаданих американських моделях, не можуть забезпечити достовірності отриманих результатів. По-перше, п'ятифакторну модель Альтмана можна застосовувати тільки для акціонерних товариств, акції яких котируються на фондових біржах. Для таких підприємств можна одержати достовірну ринкову оцінку власного капіталу (показник $Kк / з$). По-друге, ці моделі не враховують галузевих особливостей розвитку підприємств, хоч моделі Спрінгейта, Таффлера і Лиса дають можливість оцінити ризик банкрутства підприємств вітчизняної галузі книговидавництва. По-третє, застосування цих моделей має і теоретичний, і технічний характер підходів до прогнозування банкрутства. У вітчизняних умовах така діагностика банкрутства є достатньо суб'єктивною і не має значних підстав до практичних висновків.

Для прогнозування ймовірності банкрутства використовують рейтингові оцінки, які базуються на класифікації підприємств за ступенем ризику, виходячи з фактичного рівня показників ліквідності балансу і фінансової стійкості та рейтингу кожного показника, вираженого в балах.

Узагальнююча оцінка ступеня ризику банкрутства здійснюється за такими коефіцієнтами: абсолютної ліквідності; швидкої ліквідності; поточної ліквідності; фінансової незалежності; забезпеченості власними оборотними коштами; забезпеченості власним оборотним капіталом. Залежно від значення кожному коефіцієнту надається певна кількість балів, визначаються сумарна бальна оцінка і клас підприємства.

Апробація рейтингової оцінки на поліграфічних підприємствах дозволяє зробити висновки про можливість її використання й одержання достатньо об'єктивних результатів.

Своєчасне виявлення ознак погіршення фінансового стану підприємств забезпечує оперативний аналіз системи фінансових показників, який включає їх розрахунок, оцінку і порівняння з нормативними значеннями, виявлення тенденцій у їх динаміці.

Найчастіше застосовуються такі групи показників: рентабельності, ділової активності, ліквідності та платоспроможності, фінансової стійкості. Якщо в результаті аналізу структура балансу визнана незадовільною (коефіцієнти поточної ліквідності та забезпеченості власними оборотними коштами нижчі за нормативні значення ($K_{п.л.} \geq 2$, а $K_{д.вл.} \geq 0,1$), то визначаються коефіцієнти відновлення (втрати) платоспроможності:

$$K_{відн(втр)} = \frac{K_{п.л.к.р.} + (П / T) \cdot (K_{п.л.к.р.} - K_{п.л.п.р.}}{K_{п.л.норм.}}$$

де $K_{п.л.к.р.}$ – коефіцієнт поточної ліквідності на кінець звітного періоду; $K_{п.л.п.р.}$ – коефіцієнт поточної ліквідності на початок звітного періоду; $П$ – період відновлення (6 місяців), втрати (3 місяці) платоспроможності; T – тривалість звітного періоду в місяцях. При $K_{відн(втр)} \geq 1$ існують передумови для відновлення платоспроможності у встановлені строки і може бути прийняте рішення про відтермінування визнання підприємства банкрутом.

Комплексний аналіз фінансового стану за наведеною системою показників забезпечить об'єктивну оцінку ризику банкрутства, виявлення факторів впливу на розвиток кризи на підприємстві, запровадження організаційно-правових, виробничо-технічних і фінансово-економічних заходів, спрямованих на запобігання банкрутству.

1. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. Минск, 2000. 2. Терещенко О.О. Фінансова ситуація та банкрутство підприємств. К., 2000. 3. Финансовое положение предприятия (оценка, анализ, планирование) / Под.ред. проф. Чуписа А.В. Сумы, 1999.

УДК 62.531.9.655

РИНКОВИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМИ ПОТУЖНОСТЯМИ

Л.П. Стеців

Розглядається функціональний аспект управління виробничими потужностями в умовах розвитку ринкових відносин та обґрунтовується необхідність вивчення цих проблем у контексті підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Рассматривается функциональный аспект управления производственными мощностями в условиях развития рыночных отношений и обосновывается необходимость изучения этих проблем в контексте повышения конкурентоспособности предприятия.

В умовах становлення і розвитку ринкових відносин в Україні кардинально змінюється підхід до управління всіма сферами діяльності промислового підприємства. Основними інструментами управління виробничими процесами та економічними відносинами стають інструменти ринкового типу: економічна свобода, наявність конкуренції, рівноправні умови господарювання незалежно від форм власності, економічна кон'юнктура.

Адаптація підприємств до законів ринку вимагає реальної оцінки їх виробничого потенціалу, гнучкості виробничих спроможностей відповідно до попиту на продукцію. Динамічна зміна ринкового попиту на продукцію зумовлює необхідність перегляду діючої концепції і розроблення нових підходів у тактиці й стратегії управління виробничими потужностями, оскільки вони ілюструють пропозиції підприємства за якісними та кількісними характеристиками.

Виробнича потужність є розрахунковим показником. Вона виражається у нормативах завантаження, періодах освоєння, резервах використання та інших критеріях. В умовах формування ринкового середовища, коли більшість застарілих критеріїв втрачає своє значення, виробнича потужність перестає бути поняттям чисто технічним і набуває важливого економічного змісту і значення. Окрім того, у зв'язку із вступом України до Європейського економічного співтовариства виникли проблеми забезпечення відповідності діючих концепцій і методів обліку потенційного обсягу виробництва та оцінки використання потужностей, що застосовуються в системах Євростату і статистики України. Нерозв'язання цих проблем ускладнює взаємообмін і використання інформації, що потребує нових теоретичних розробок і практичних методик.

Недостатня увага до питань методології обліку й аналізу використання виробничих потужностей, їх резервів і потенційних можливостей випуску продукції на основі не лише технічних, але й економічних факторів не дозволяє отримувати повну та об'єктивну інформацію про поточний стан виробництва, його перспективи у майбутньому.

В управлінні виробничими потужностями, як і при будь-якому іншому управлінському процесі, можуть бути виділені такі універсальні функції: планування, організація, облік і система стимулювання.

Реалізація функцій планування дозволяє визначити виробничі можливості головного устаткування, оцінити наявні резерви й встановити оптимальний варіант їх використання, розробити заходи по забезпеченню виконання підприємством договірних зобов'язань перед замовниками.

Облік та аналіз використання виробничих потужностей забезпечує формування банку даних про фактичні простой устаткування, рівень використання та величину резервів.